

Riitta Särkelä
YTT, pääsihteeri
Ensi- ja turvakotien liitto ry

RAHA-AUTOMAATTIYHDISTYKSEN PÄÄTÖSJUHLA 16.12.2016

Raha-automaattiyhdistys on maailmanlaajuisesti ainutkertainen sosiaalinen innovaatio. Tuon innovaation syntymisen taustalta löytyvät järjestöt. Tämä ei ole yllättävää, sillä monen muunkin uuden toiminnan käynnistäjiä Suomessa vuosien varrella ja nykyisinkin ovat juuri järjestöt.

Palataanpa hetkeksi järjestöjen näkökulmasta RAY:n perustamisvaiheeseen. Yritykset toivat Raha-automaatteja Suomeen jo 1920-luvulla. Kieltoain aikana rahapelejä pidettiin synnillisenä uhkapelinä ja turmioon johtavana harrastuksena. Valtiovalta puuttui tilanteeseen vuonna 1933 antamalla asetuksen, jonka mukaan vain hyväntekeväisyysjärjestöillä oli yksinoikeus raha-automaatteihin. Raha-automaatteja ylläpitivät tuolloin useat järjestöt muun muassa Kenraali Mannerheimin Lastensuojeluliitto sekä Työläisäitien ja lasten kotiyhdistys. Esimerkiksi oman järjestöni kantayhdistyksellä, Työläisäitien ja lasten kotiyhdistyksellä ehti olla kuusi omaa automaattia osuustoiminnallisissa ravintoloissa Helsingissä ja yksi Jyväskylässä. Muutamilla muilla järjestöillä niitä oli vielä useampia. Järjestöjen keskinäinen kilpailu johti kuitenkin siihen, että vuonna 1937 annetussa uudessa asetuksessa pelitoiminnan harjoittaminen annettiin perustettavan yhdistyksen yksinoikeudeksi. Peleistä kertyvillä tuotoilla yhdistyksen tuli hankkia varoja kansanterveyden edistämiseen järjestöille.

Syntyi Raha-automaattiyhdistys (RAY), jonka perustivat kahdeksan järjestöä Kenraali Mannerheimin Lastensuojeluliitto (nykyisin Mannerheimin Lastensuojeluliitto), Suomen Kaasusuojeluliitto (nykyisin Suomen Pelastusalan keskusjärjestö ry), Suomen Punainen Risti, Koteja Kodittomille Lapsille ry (nykyisin Pelastakaa Lapset ry), Suomen Meripelastusseura, Työläisäitien ja Lasten Kotiyhdistys ry (nykyisen Ensi- ja turvakotien liiton perustajajärjestö) sekä kaksi järjestöä, jotka eivät enää ole toiminnassa eli Vapaussodan Invaliidien Liitto ja Virantoimituksessa loukkaantuneiden tai surmansa saaneiden poliisitoimenhaltioiden sekä heidän perheittensä avustamisyhdistys ry. RAY:n perustaminen tehtiin yhdessä valtiovallan edustajien kanssa. Toimintansa RAY aloitti aprillipäivänä 1938, jolloin se ryhtyi myös valmistamaan omia automaatteja. Järjestöt pääsivät heti tuotonjaosta osallisiksi. On merkille pantavaa, että valtiovalta ja järjestöt olivat jo tuolloin samalla asialla.

Monissa RAY:n perustajajärjestöissä oli tuolloin johtopaikoilla voimakkaita ja osaavia naisia. Esimerkiksi omaa järjestöäni perustamiskokouksessa edusti kansanedustaja Anni Huotari. Mielenkiintoista tuossa perustamisvaiheessa ja myös toiminnan alkuvuosina oli se, ettei häntä tai Miina Sillanpäättä eikä ketään muutakaan osaavaa naista perustajajärjestöistä valittu hallitukseen. Se oli herrojen hommaa. Vasta vuonna 1947 onnistuttiin saamaan ensimmäinen nainen, Martta Salmela-Järvinen hallituksen varajäseneksi.

Järjestöille oli alusta lähtien tärkeää, että tuottoa syntyi ja että se myös jaettiin järjestöille. Toiminnan alkuvuosina tuottojen jaossa panostettiin voimakkaasti lastensuojelutyön tukemiseen. Se oli luonnollista, kun otetaan huomioon suomalaisen järjestökentän ja koko auttamistyön syntyhistoria. Lähtihän suomalainen järjestötoiminta alkuvaiheessa voimakkaasti liikkeelle juuri omaa syytään hätään joutuneitten lasten auttamisesta. Lastensuojelutyöhön yhdistyksiä perustamassa oli sekä rouvasväki että työläisnaisliike. Raha-automaattiyhdistyksen ensimmäinen investointikin oli lapsille eli Arvo Ylpön Lastenlinna.

Raha-automaattiyhdistyksen pelitoiminta on tuosta pajatsojen ajasta kehittynyt monimuotoiseksi ja aina moderneimpia mahdollisuuksia hyödyntäväksi. Kiitos siitä kaikille pelitoiminnan kehittämisessä mukana eri vaiheissa olleille. Järjestöt eivät aina ole olleet välttämättä niin kiinnostuneita pelitoiminnasta ja rahan tekemisestä kuin olemme olleet kerättyjen tuottojen jakamisesta ja avustustoiminnasta. Ilman

pelitoiminnan jatkuvaa kehittämistä ei tuottojen merkittävä kasvu ja sitä kautta avustettavien järjestöjen määrän kasvu olisi ollut mahdollista.

Avustustoiminnassa on koko Raha-automaattiyhdistyksen toiminnan ajan ollut erityisen arvokasta se, että avustamisen painopisteet ja avustaminen ovat heijastelleet ihmisten arjessa olevia tarpeita, ihmisten halua liittyä yhteen yhdistyksissä, toimia yhdessä ja myös auttaa toisiaan. Nämä ovat välittyneet Raha-automaattiyhdistykseen järjestöjen hakemusten ja niiden sisältöjen sekä myös RAY:n hallituksen kautta, jossa järjestöt ovat olleet alusta lähtien edustettuina valtiovallan rinnalla. Raha-automaattiyhdistykseen on heijastunut järjestöjen kautta ihmisten ääni.

Hyvin merkittävää on ollut myös se, että moniin uusiin ja sellaisiin tarpeisiin, joihin julkinen palvelujärjestelmä ei ole kyennyt vastaamaan, on syntynyt RAY:n tuella järjestöjen tarjoamaa monimuotoista apua. Esim. 1990-luvun lamassa järjestöjä kutsuttiin hätiin, kun kuntien rahat eivät riittäneet kasvavan vanhusväestön tarpeisiin ja monet erityisen tuen tarpeessa olevat ihmisryhmät ja työttömät olivat jäämässä ilman apua. Sosiaali- ja terveysjärjestöt vastasivat RAY:n toiminta-avustuksilla, hankkeilla ja investoinneilla noihin tarpeisiin. Kuntien ja järjestöjen välille syntyi tiivis kumppanuus. Kehitys oli järjestöjen, kuntien, valtiovallan ja RAY:n yhteisessä intressissä. Ihmisten tarpeet ja yhteiskunnan kokonaisuus olivat johtotähtenä.

Analysoin väitöskirjassani tuota kehitystä ja myös sitä, miten laman taittuessa tuosta samaisesta järjestöjen toiminnasta ja RAY:n avustuksista tulikin paradoksaalisesti kilpailuhaitta. Samanaikaisesti RAY:n yksinoikeusasema kyseenalaistettiin 1997 EY:n tuomioistuimessa. Järjestöjen kannalta vaarassa näytettiin olevan sekä avustusjärjestelmä että koko rahapelitoiminta. 1990-luvun loppuvuosista alkaen RAY:n avustuspolitiikka tuli hyvin varovaiseksi ja siinä alettiin vetää avustamisen suhteen rajaa sekä kuntien vastuulla olevaan että yritysten toimintaan. Haluttiin varmistaa kaikin keinoin, että rahapelien yksinoikeusjärjestelmä säilyy.

Järjestöille RAY on ollut tärkeä, mutta ne ovat myös kritisoineet sitä eri asioista. Yksi kritiikin aihe vuosien varrella on ollut RAY:n vetäytyminen monien tuen muotojen ja palvelujen rahoituksesta. RAY on ollut toiminnassaan hyvin johdonmukainen ja linjakas pitäessään huolta yksinoikeusasemasta. Voi taaksepäin katsoen kuitenkin kysyä, olisiko jossain kohdin voitu toimia toisin? Koska sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntö on puitelainsäädäntöä, monesti on hyvin epäselvää, mikä kuntien vastuu loppupeleissä on. Myös yritystoiminta ei aina ole todellinen vaihtoehto. Näissä muutoksissa RAY ja avustusosasto on ollut monen tulen välissä. On myös jääty tekemään ratkaisuja parhaalla mahdollisella tavalla aika yksin, kun poliittiset päättäjät eivät linjauksillaan ole tulleet tueksi ja vetäneet rajaa, millä alueilla rahoittamisen riskiä olisi voitu ottaa.

Monille järjestöille viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana olleet toimintaympäristön muutokset ja avustamisen linjaukset ovat merkinneet toiminnan uudelleen arviointia ja uudistumisen haastetta. Se on myös merkinnyt kansalaistoiminnan, erityisesti vapaaehtois- ja vertaistoiminnan sekä järjestöjen vaikuttamistoiminnan uutta nousua. Haasteemme ja mahdollisuutemme on se, miten järjestöinä uudistumme edelleen niin, että toimintamme vastaa jatkossakin uusiin yhteiskunnallisiin tarpeisiin sekä luo osallisuuden ja toiminnan mahdollisuuksia tätä aikaa ja tulevaisuutta vastaavalla tavalla. Myös avustustoiminnalle se merkitsee riskien ottamisen ja joustavuuden haastetta.

Maan hallituksessa käytiin 1990-luvun laman syvimpinä vuosina myös kamppailu siitä, otetaanko RAY:n tuotot valtion budjettiin yleiskatteellisiksi. Sen STM sai estettyä. Tästä huolimatta valtiolta on käynyt toistuvasti RAY:n ja sitä kautta järjestöjen kukkarolla ohjaamalla tuottoja muuhun kuin järjestöjen toimintaan. Elämme jälleen tiukan euron aikoja. Tuo riski on jälleen olemassa. On hyvin tärkeää, että uuden Veikkauksen aikana tuottoja jaettaessa STEAn kautta valtiolta kunnioittaa arpajaislain henkeä,

avustustoiminnan linjauksia ja myös niitä painopisteitä, jotka RAY:n hallitus hyväksyi lähes viimetöikseen jakamattoman noin 500 miljoonan euron jakamisen painopisteiksi tulevan 10 vuoden aikana sosiaali- ja terveysjärjestöille terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämiseen.

Totesin, että RAY:ssa on kuulunut koko sen toiminnan ajan järjestöjen ääni ja ihmisten tarpeet. Näin tulee järjestöjen näkökulmasta olla myös Raha-automaattiyhdistyksen toiminnan päätyttyä. Uuden Veikkauksen tuottojen jakamisessa ihmisten muuttuvat tarpeet, järjestötoiminnan autonomian kunnioittaminen sekä järjestöjen oman perustehtävän toteuttamisen mahdollisuus ovat tärkeitä ohjenuoria. Uuden arpajaislain mukaisella neuvottelukunnalla ja sen avustusjaoksella, ketä sen viisaat, järjestöjen ulkopuoliset jäsenet sitten ovatkaan, on tärkeä tehtävä näiden asioiden perään katsomisessa ja vaikuttamisessa.

Kiitän lämpimästi yhden perustajajärjestön nykyisenä pääsihteerinä omasta ja koko sosiaali- ja terveysjärjestöjen kentän puolesta avustusosastoa vuosikymmenten hienosta uurastuksesta avustusten jaossa jaa Raha-automaattiyhdistystä sen vuodesta 1938 lähtien jakamasta 10,5 miljardista eurosta hyvän tekemiseen järjestöjen kautta.

Raha-automaattiyhdistys on ollut erittäin merkittävä suomalaisen sosiaali- ja terveysjärjestöjen toiminnan mahdollistaja. Noilla rahoilla on vähennetty eriarvoisuutta, luotu uutta kansalaistoimintaa, vertaistukea, vaikuttamista sekä rakennettu siltaa ja kumppanuuksia järjestöjen ja julkisen vallan ja entistä enemmän myös järjestöjen ja yritysten välille. Kiitollisin, mutta samalla haikein mielin olemme siirtymässä uuteen vaiheeseen ja lopettelemassa meille järjestöille niin tärkeän ja rakkaan Raha-automaattiyhdistyksen toimintaa.

Nyt kun uusi lehti kääntyy, toivotan myös mitä parhainta menestystä uudelle Veikkaukselle ja sen uuden brändin rakentamiselle. On tärkeää, että kaikenlaiset edunsaajat voivat tuntea uuden Veikkauksen omakseen niin kuin olemme tunteneet omaksemme Raha-automaattiyhdistyksen. Luotamme järjestöissä siihen, että uusi Veikkaus pitää hyvin huolta tuottojen kertymisestä sekä samalla tuottojen kerryttämisen ja vastuullisuuden tasapainosta.

Menestystä hyvän tahdon peleille jatkossakin ja kukoistusta kansalaisjärjestöjen toiminnalle! Kiitos!